

2. Розробка механізму надання ліцензій на природокористування
3. Економічна реалізація повноважень держави як власника природних ресурсів
4. Формування ринку екологічних товарів і послуг (ріелтерських послуг)
5. Організація ринку екологічного страхування та аудиту

1.2.2 Методи економічної оцінки природних ресурсів

Економічна оцінка природних ресурсів (ЕОПР) набуває вартісної форми. Вона забезпечує:

- однакові економічні (госпрозрахункові) можливості для суб'єктів господарювання, які функціонують в різних умовах;
- створення ефективного матеріального стимулу до раціонального природокористування.

Для визначення економічної цінності природи важливою є концепція «готовність платити». Відображенням готовності платити за певний товар з боку споживачів є крива попиту $D - D_I$ на рис. 1.2. Ця крива показує, яким був би попит на товари (вимірюється по горизонтальній осі) при різних рівнях ціни (вертикальна вісь).

В точці P_I перетинаються криві попиту $D - D_I$ та пропозиції $S - S_I$, що відповідає купівлі товару за ціною P в кількості Q . Споживач сплачує за товар вартість ($P \cdot Q$) (прямокутник OPP_IQ). З точки зору оцінки природних благ важливим є трикутник $DP_I P$. Він відображає додаткову величину, яку споживач був би готовий заплатити за товар понад сплаченої суми. В теорії ця величина називається надлишком споживача.

Вартість певного екологічного блага (наприклад, ділянки, який може використовуватися для полювання та рибної ловлі) може визначатися шляхом додавання ринкової вартості (OPP_IQ) і додаткової вигоди споживача ($DP_I P$).

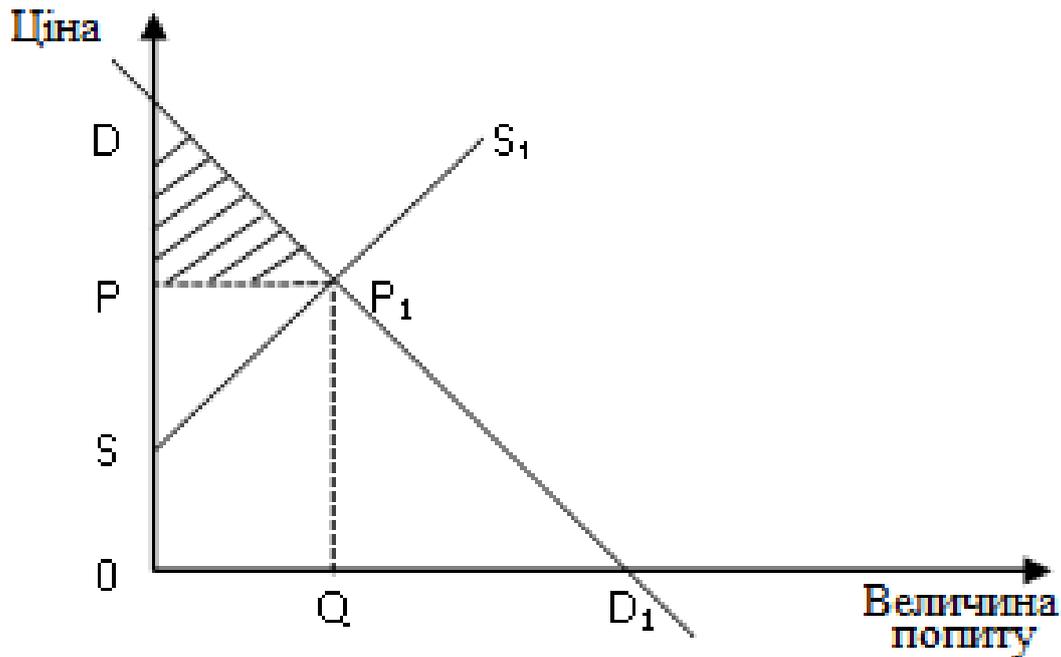

Рисунок 1.2 – Попит, пропозиція і ціна

Серед наявних підходів до визначення економічної цінності природних ресурсів і природних послуг, які дозволяють одержати конкретну оцінку, можна виділити такі:

1. Результатний.
2. Рентний.
3. Затратний. Метод оцінки за безпосередніми (прямими) витратам.
4. Відтворювальний підхід (метод оцінки вартості відтворення).
5. Затратно-збитковий.
6. Затратно-ресурсний підхід.
7. Ринкова оцінка природних ресурсів.
8. Монопольно - відомчий підхід.
9. Енергетична оцінка природних ресурсів, яка ґрунтується на тому, що природні ресурси мають певний енергетичний еквівалент.

Результатний підхід відповідно до якого оцінка проводиться на базі вартості продукції, отриманої з одиниці природного ресурсу (або при

використанні одиниці ресурсу). Економічну оцінку (вартість) мають лише ті природні ресурси, які приносять дохід. Цей підхід має наступні недоліки:

1. Вартість первинної продукції може бути визначена не для всіх природних ресурсів.

2. Дохід від використання ресурсу може бути як прямим, так і непрямим. Останній вид доходу, дуже складно оцінити адекватно.

3. Результатний підхід не враховує фактор часу. Ресурс, що не використовують в даний час може бути затребуваний і навіть стати дефіцитним у майбутньому, з розвитком нових технологій, виробництв, у процесі освоєння нових територій.

Затратний підхід – метод оцінки за безпосередніми (прямими) витратами на його розвідку, освоєння, видобуток та транспортування. Оцінка природних ресурсів здійснюється підсумовуванням витрат на освоєння і використання (експлуатацію) ресурсного джерела. Основним недоліком затратного підходу є розбіжність у вартості (собівартості) ресурсу і його споживчої вартості. Ресурс кращої якості і розташований в більш зручному для освоєння місці отримає меншу вартість, так як затрати на його освоєння будуть менше.

Відтворювальний підхід (метод оцінки вартості відтворення) – розрахунок ціни природного ресурсу на підставі витрат на їх відновлення. Суть відтворювального підходу полягає в наступному. Сукупність відновлюваних і невідновлюваних природних ресурсів на визначеній території та стан навколишнього природного середовища, наближені до природного (заданого рівня), приймаються за певний стандарт. Використання на цій території природного ресурсу передбачає його відновлення в колишньому кількості і якості для поновлюваних ресурсів, а для невідновлювальних – компенсацію з урахуванням прийнятого стандарту якості навколишнього природного середовища в даному місці.

Затратно-збитковий – враховуються не лише безпосередні фінансові витрати на господарське освоєння ресурсного джерела, але і збиток, викликаний його експлуатацією (непрямі витрати). Його переваги:

- дозволяє частково або повністю відшкодувати економічні збитки від забруднення навколишнього середовища і витрати, які потім підуть на фінансування природоохоронної діяльності і компенсацію негативного впливу забруднення навколишнього середовища;

- враховує реальні фінансово-економічні особливості регіону – платоспроможність підприємств і можливості органів, які контролюють природоохоронний фонд;

- забезпечує високий стимулюючий ефект і об'єктивну залежність суми платежів від регіональних факторів і стану природоохоронної роботи на підприємстві.

Цей підхід містить методи:

Оцінка за принципом втраченої вигоди (прибутку). Метод передбачає оцінку втрачених доходів і вигод в результаті відмови від одного виду використання природного ресурсу на користь іншого. Наприклад, створюючи водосховище, суспільство свідомо відмовляється від сільськогосподарського використання даної території. Упущена вигода від недоотримання продукції характеризує економічну цінність ресурсного джерела. Цей тип витрат пов'язаний з поняттям *альтернативної вартості (упущеної вигоди)* або від невикористання (наприклад, охорони територій), або від альтернативного використання (добування мінеральних ресурсів, розвиток сільського господарства, інтенсивне лісове господарство).

Чим менше альтернативна вартість природного блага, тим менше потрібно затрат для компенсації економічних втрат від збереження цього блага. Цей підхід використовується на практиці для вимірювання «збереження вартості».

Оцінка по вартості замінників. Визначається величина коштів, які суспільство повинно витратити на заміщення даного природного ресурсу іншим, рівноцінним йому за значенням. В цьому випадку витрати включають додаткові витрати на вивчення (геологічну розвідку), облаштування території в цілях використання (експлуатації) ресурсного джерела.

Затратно-ресурсний підхід. Відповідно до цього підходу, при визначенні вартості природного ресурсу поєднуються затрати на його освоєння та дохід від використання. Ця концепція має ту перевагу, що оцінка природного ресурсу буде вищою, що створює можливість для стимулювання раціонального використання природних ресурсів.

Монопольно-відомчий підхід. Цей підхід є різновидом затратного. Суть його полягає в тому, щоб розмір платежів за використання природних ресурсів відповідав потребам фінансового забезпечення діяльності спеціалізованих державних служб, які здійснюють монопольне розпорядження (управління) природними ресурсами.

Ринкова оцінка природних ресурсів.

Цей підхід містить методи:

1. Метод суб'єктивної оцінки вартості (метод виражених переваг).

Через опитування, анкетування населення з'ясовують готовність людей платити за існування певного виду ресурсів (наприклад, зникаючого виду рослин або тварин). Цей підхід зазвичай використовується, коли немає нормальних ринків.

Жителів місцевості, що володіє певною екологічною цінністю або біологічним ресурсом, запитують про їх готовність платити за збереження даного блага або ресурсу (наприклад, для річки - збереження можливостей рекреації, чистоти води для купання, рибальства тощо). Аналітики можуть розрахувати середню суму «готовності платити». Для отримання оцінки загальної вартості цю суму «готовності платити» перемножують на загальну кількість людей, що насолоджуються екологічним місцем або благами.

З усіх методів непрямой оцінки основними є методи розрахунку транспортних витрат і гедоністичних цін на природні ресурси. З їхньою допомогою здійснюється спроба виявити переваги споживачів і на цій основі побудувати некомпенсовану функцію попиту на ресурс.

Методи непрямой оцінки застосовуються в тих випадках, коли:

– екологічні наслідки не прямо впливають на продукцію, що збувається на ринку;

– неможливо прямо спостерігати чому люди віддають перевагу;

– включене у вибірку населення є представницьким, добре інформованим, виявляє цікавість до обговорюваного питання.

2. Метод *транспортно-шляхових* (або *транспортних*) витрат. Є методом виявлення переваг. На основі вартісних або часових витрат на досягнення ресурсного об'єкту (економічного відстані) визначається економічна цінність природного ресурсу. Метод визначення транспортних витрат застосовується в основному для оцінки рекреаційної цінності природного ресурсу. Даний метод рекомендується застосовувати (Організація Економічного співробітництва і Розвитку (ОЕС), 1994) тоді, коли:

– об'єкт є доступним у визначений період року;

– не існує прямої плати (або вона дуже низка) за користування оцінюваним ресурсом;

– люди несуть значні витрати на поїздки до природного об'єкта.

Метод заснований на досить простому припущенні: витрати на відвідування цікавить населення природного об'єкта (наприклад, витрати на бензин або витрати часу) в деякій мірі відображають рекреаційну цінність цього місця. Використовуються спеціальні опитувальники для питань візитерам природних об'єктів про місце, звідки вони прибули. З відповідей візитерів можна оцінити співвідношення кількості візитів на рік і транспортних витрат. Не дивно, що це співвідношення в загальному показує типову криву попиту, що убуває у співвідношенні між витратами на візит і кількістю зроблених візитів.

Наприклад, люди, які живуть на значній відстані від рекреаційного місця (що мають високі транспортні витрати) роблять трохи візитів на рік, у той час як живуть поруч (з низькими транспортними витратами) – мають тенденцію до більш частим візитам.

3. Метод *гедоністичного ціноутворення*, який можна назвати методом «оцінювання насолоди». Цей метод пробує оцінити екологічні блага, існування яких прямо впливає на ринкові ціни. На практиці найбільш загальним застосуванням гедоністичного методу є ринок власності. Ціни на будинки і квартири визначаються багатьма чинниками: кількістю кімнат, транспортною інфраструктурою, доступністю робочого місця і т. д. Одним з важливих чинників є місцеве якість навколишнього середовища. Якщо можна виділити неекологічні фактори (наприклад, число і розміри кімнат, однакову транспортну доступність тощо), тоді деякі залишаються відмінності в цінах на будинки і квартири можуть бути представлені як результат екологічних відмінностей. Наприклад, будинки, розташовані в «чистих» місцевостях, на березі річки, поруч з лісом та ін., мають велику вартість.

Даний метод застосовується у випадках, якщо:

- ринок нерухомості активно розвивається;
- якість навколишнього середовища, на думку населення, є одним з факторів, що визначають вартість нерухомості;
- доступною є інформація про угоди на ринках нерухомості.

Ці методи пов'язані з теорією «готовності платити». Використовуються для визначення вартості невикористання (вартості існування). Це спроба економічно оцінити природні послуги, тобто етичні і естетичні аспекти: цінність природи самої по собі, естетична цінність природи для людини, борг по збереженню природи перед майбутніми поколіннями, цінність спадщини і т. д.

Рентний підхід – оцінюється максимально можливий народногосподарський економічний ефект від експлуатації оцінюваного ресурсу.